

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XVI, св. 3.

БЕОГРАД, 1967.

ОДРАЗИТИ СЕ „НА СТАНДАРД“ ИЛИ „НА СТАНДАРДУ“

Ту недавно постављено нам је питање — како треба третирати рекцијске варијанте глагола „одразити (се)“ када се овај глагол нађе у вези са именицом типа „стандара“ као допуном с обзиром на то да се често, нарочито у дневним листовима, политичкој и економској фразеологији, срећу двојака остварења: глагол + на + локатив именице („То ће се одразити на стандарду запослених“) глагол + на + акузатив („То ће се одразити на стандард запослених“).

Пошто верујемо да питање није неинтересантно, покушаћемо да овде о томе кажемо неколико речи.

Глагол „одразити се“ (као и група сродних речи): „одраз“, „одражавати (се)“, „одразивати (се)“, „одражавање“ итд.) нарочито је ушао у употребу у новије, послератно време, свакако под утицајем руског језика (глагола *отразить (ся)*) јер га многи старији речници (као Вуков, Л. Бакотића, Ристић—Кангрге и др.) уопште и не показују. Рјечник ЈАЗУ (преузимају га из Даничићевог речника) наводи за њега само један пример из црквеног рукописа XVII века, из којег се види да му је значење — „одбити“, „одбацити“, „одгурнути“ (некога, нешто)¹, дакле значење које је тај глагол имао још у старословенском, а које је данас у нашем савременом језику готово ишчезло.

Други, нарочито новији речници наводе углавном само нереклексивну форму овог глагола (односно повратну форму изједначавају по значењу са неповратном) са објашњењем

¹ Исп. наведени пример: „Посрамявь ју и оть себе отразивь“. Ово значење налазимо данас и у руском: „Красная Армија всякое нападение отразит“ (Толковый словарь русского языка, Москва 1938, с. в. отразить).

да значи — „одбити”, „рефлектовати” (светлост са какве глатке површине, огледала нпр.)² односно „одбити” звук, топлину и сл.³

У грађи Института за српскохрватски језик, међутим, поред примера који одговарају наведеним значењима (исп. „Вечерње сунце одразује своје златне зраке са језера”, Михачевић Л., По Албанији, Згб. 1911, 46. — „Одразило се бљеском сунце од наочала” Дончевић И., Безимени, Згб. 1946, 10. — „Еуклид је први знанствено доказао истовјетност кута одражене свјетлости”, Тице Ф., Данте Алигиери, Дивна глума (превод), Котор 1910, 217. — „Полусвјетло . . . свјетилке одразује се о чађави зид”, Новак Вј., Тито Дорчић, Згб. 1906, 49) налазимо и примере за употребу овога глагола, пре свега рефлексивне форме, и у другачијим ситуацијама и са другачијим значењима. Свакако се може рећи да су ова нова значења проистекла из чисто физичког својства светлости, њене способности, наиме, да се у виду зракова простире и пада на извесну површину *оцртавајући* при том на глаткој, *сјајној* површини лик осветљеног предмета, као и њене способности да се са такве површине одбије „преносећи” оцртану слику до нашег ока, *утичући* на чуло вида да такву слику уочимо, видимо.

На основу могућности да се, посредством светлосних зракова, осветљени предмет ствара, формира, оцртава *на извесном месту* (у огледалу, на пример) добијено је и ново значење овог глагола: „одразити се,, = „оцрта(ва)ти се”, „видети се”, „уочити се”, „огледати се”, „опажати се”, „појавити се” (у, на нечему), „испољити се” (као резултат, последица), „резултирати”, „формирати се (као лик одн. у фигу-

² Исп. нпр. Поповић Б., Српско-немачки речник, II изд., Панчево 1895, с. в. одразити: *reflektiren* (*die Lichtstrahlen*); Šulek В., Нјемачко-хрватски рјечник, Згб. 1860, с. в. *reflektiren*: *odraziti* (*Lichte*), *odsevati*, *odsajivati*; *ogledati se* (на што); Вуковић А., Народна ветеринарска терминологија, Бгд. 1939, с. в. одразити: одбијати зраке. рефлектовати.

³ Исп. нпр. *Englesko-Hrvatski Rječnik*, изд. Zora, Згб. 1955, с. в. рефлект.

ративној употреби — као појам, представа и др. негде итд.⁴ Ово значење налазимо у многим савременим (често фигуративно употребљеним) примерима, као:

Зорка се пропињала на клисуру, не би ли се у *глатком тамнилу* језера одразио и њезин... лик (Шимуновић Д., Бердан, Згб. 1914, 92). — Сунце... јој се у *тамним очима* одразује (Гипико И., Крај мора, Дубровник 1911, 204). — Младо лице... се одразило у *огледалу* (Шовари Р., Гогољ, Приповијетке (превод), Згб. 1950, 135). — *На* (његовом)... *лицу* одразио се... преокрет у његовој души (Новак Вј., Два свијета, Згб. 1901, 105). — *На* његовом се *лицу*... одрази израз среће (Тресчец С., Новеле, Згб. 1915, 19). — Одрази им се у *лицу* свјетлост душе (Косор Ј., Миме, Згб. 1916, 136). Чинило (јој се) да се и њена душа у *њему* (*језеру*)... одразује (Гипико И., Са острва, Бгд. 1903, 227—8). У *оку* јој се одрази романтична тајанственост (Божих М., Неисплакани, Згб. 1955, 83). У његовим (се) *стиховима* одразују погледи и идеје... друштва (Цар Е., Иза плиме, Згб. 1913, 199). — Став покрета Светозара Марковића најјасније се одразио у Глишићевој *приповеци* Глава шећера (Глигорић В., Српски реалисти, Бгд. 1954, 117). — *На* његовом *лицу* се не одразује никаква мисао или осјећај (Ивакић Ј., Из нашег сокака, Карловац 1906, 62).

Као што се из примера да уочити, реченична шема изгледа овако: субјекат + одразити се + место, при чему је место допуна глаголу, одредба која се, с обзиром на статички третман глаголске акције, исказује — локативом и, начелно, не може бити замењена акузативом.

⁴ Овакво значење налазимо и у руском: На челе его не отразилось ничего (Толк. слов., с. отразиться). Љубазношћу представника Редакције Речника српскохрватскога књижевног језика Матице српске и Матице хрватске омогућено ми је да у Београду прегледам грађу у вези са овим глаголом, као и рукопис текста који се припрема за штампу. У њему је ово значење регистровано и дефинисано: „показати се, видети се (у огледалу или сл.)”

С друге стране, међутим, својство светлосних зракова, као што смо поменули, јесте и могућност да се са извесне површине одбију и тиме „пренесу” слику осветљеног лика и да на тај начин *утичу*, *делују* на органе вида тако да ми, као резултат тог одбијања и преношења можемо опазити, видети оно што се са датог места рефлектује. На основу овога момента добијено је и друго значење глагола „одразити се”, значење: „утицати”, „деловати”, „рефлектовати се” — *на нешто (на некога)*, „извршити утигај, утисак”, „производити учинак” и сл. (на некога, нешто).⁵ И ово значење налазимо у грађи нашег савременог језика (такође често ако не и најчешће фигуративно употребљено), као у примерима:

Навикавање (на нешто штетно) ће се... одразити *на здравље*... човјека (Деспот Н., Атлетика, Згб. 1955, 8). — Последице пегавца су се... одразиле *на његову свест* (Азањац Д., Стигли смо у Норвешку, Бгд. 1952, 71). — То се до сада тешко одразило *на масовни рад и утицај* Партије (Тито, Борба за ослобођење Југославије, I, Бгд. 1947, 63). — Тај (би се) чинилац подједнако одразио *на све линије* (Спасојевић В., В., Оплемењивање биљака, Бгд. 1947, 49). Непрекидно опадање рабања... одразило се и *на висину* укупног наталитета (Видаковић С., Комунална заштита деце, Бгд. 1937, 38).

И у овим примерима реченична шема је: субјект + одразити се + место, с тим што се, међутим, одражавање врши *од нечега* — *на нешто* при чему се глаголска акција испољава (третира) динамички, па се, с обзиром на то, допуна глагола — место — исказује акузативом, који, начелно бар, не може бити замењен локативом а да се при том не измени и само значење односа глаголске радње и њене допуне (исп. у том погледу разлику између исказа: „Светлост се одразила

⁵ Адекватно значење овог глагола налазимо и у руском језику: исп. пр. „Поездака благотворно отразилась на его самочувствие” (Толк. сл., с. в. отразиться). У рукопису Речника Матице српске и Матице хрватске ово значење је регистровано са тумачењем: „показати се, испољити се као последица, утицај и сл.”

на његовом лицу” (= светлост се појавила, огледала на његовом лицу; лице му се обасјало светлошћу) и „Светлост се одразила на његово лице” (= светлост је пала на лице, обасјала лице зрацима који су на њега пали) и др.).

Кратко изведен закључак из свега овога је да — дистрибуција акузативне односно локативне форме глаголске допуне зависи од тога да ли глагол „одразити се” има значење — „огледати се” (на нечему) или — „утицати” (на некога, нешто).

Има, међутим, прилика када је у говорној пракси за сам акт споразумевања готово свеједно да ли ће се овај глагол употребљавати у једном или другом значењу, када, напимер, не мора бити битан сам карактер односа глаголске радње и њене допуне колико може бити важна само чињеница да је таква глаголска радња у вези са извесним објектом.⁶ До овога може доћи најпре у фигуративним употребама, тј. онда када није по среди однос материјалних, физичких компонента онога што се одражава и места које је објекат одражавања нечега. У такве случајеве спада и пример који се као питање наводи у самом почетку овога написа, а међу такве се могу убројити и неки од већ горе наведених примера са употребом акузативне допуне, као и следећи у којима допуна исказана обликом локатива:

Промене које су услед победе над фашизмом настале у животу словенских народа . . . неизбежно су се морале одразити *на* славистичкој науци (Лалић Р., Наша књижевност, Бгд. 1946, III/196). — Фабрике (су) обуставиле производњу за време од четири месеца, што се морало одразити *на* испуњењу целокупног програма производње (Ткалец З. — Лалић Р., Стаљин Ј., Питања ленинизма (Превод), Бгд. 1946, 380). — Има наставника који геометрију запостављају, па се то негативно одра-

⁶ То можемо опазити и у другим случајевима; исп. нпр. „Ја сам дошао у Београд да те видим” и „Ја сам био у Београду да те видим” — где је, без обзира на карактер односа глагола и допуне ипак у оба случаја битна чињеница — присуство субјекта на извесном месту у извесно време.

зило на њиховим ученицима (Настава математике и физике у средњој школи, Бгд. 1949, 1—2/157). — Затим је ... говорио ... о томе како се све оно што је тамо видео ... одразило у његовој ... *свести* (Буровић Д., Пре олује, Сарајево 1946, 401). — Све ће се то позитивно одразити у његовом повећаном чистом *приходу* (Комунист, Бгд. 1951. 4—5/11).

Врло је вероватно да би многи у оваквим примерима радије употребили акузатив место локатива, што, разуме се, и не би било неоправдано, на исти начин као што је савим могуће да се у фразама типа „То ће се одразити на стандард запослених” употреби локатив место акузатива: „То ће се одразити на стандарду запосленик”. Примери грабе Института за српскохрватски језик у Београду и двеју Матица показују да је локатив чак бројно заступљенији од акузатива. Ипак, да ли ће се у оваквим случајевима употребити акузатив или локатив зависиће пре свега од тога да ли се глаголом „одразити се” допуна третира као објекат на коме се рализује глаголска радња („То ће се одразити на стандарду” = „То ће се огледати на стандарду”) или је допуна онај елеменат на који нешто утиче („То ће се одразити на стандард” = „То ће утицати на стандард”), тј. да ли се предност дати значењу „огледати се”, „учити се” и сл. или пак значењу „утицати” и сл.

Од овога, међутим, ипак треба разликовати исказе у којима други моменти евентуално искључују једно од два могућа значења овог глагола. Тако на пример, иако је у реченици „То се тешко одразило на економском развоју буржоазије” (Gross M., *Орса povijest (1640 — 1815)*, Zgb. 1955, 129) допуна у локативу, мислимо да би акузатив био прихватљивији јер већ и сам прилог „тешко” у овој констелацији упућује на то да „одразити се” овде значи само „утицати”, „деловати” („То је тешко (рђаво, лоше, негативно) деловало на економски развој”), а не „огледати се” (не: „То се тешко (рђаво, негативно) одледало на економском развоју”) што слободну употребу оба облика овде искључује.

Др Е. Фекете